

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۶۷-۱۹۲

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی و پیامدهای آن (مطالعه پدیدارشناختی: روستای آهنگرمحله و قرن آباد شهرستان گرگان)

مصطفی ازکیا^۱ و سکینه حسینی رودبارکی^۲

تاریخ دریافت: ۲۷ بهمن ۱۳۹۳

تاریخ پذیرش: ۲ اردیبهشت ۱۳۹۴

چکیده

گرچه یارانه نقدی به عموم جامعه روستایی و شهری، خردسال و بزرگسال، زن و مرد- پرداخت شد، تجربه دریافت آن در افراد مختلف متفاوت بوده و ممکن است به عنوان تجربه ای مثبت یا منفی فهم شود. این بررسی با هدف کشف تجربه زیسته و پیامدهایی که روستاییان از دریافت یارانه نقدی در زندگی روزمره داشته اند، انجام شده است. این مطالعه با روش پدیدارشناسی توصیفی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه، دو روستای آهنگرمحله و قرن آباد در شهرستان گرگان است. تعداد مشارکت کنندگان در مصاحبه با استفاده از نمونه گیری هدفمند ۱۹ زن و ۱۵ مردان که از این تعداد ۶ نفر مجرد و بقیه متأهل بوده اند. در این بررسی از مفاهیم تئوری های بوردیو، زیمل، بلومر و مفاهیم استخراج شده از تجربه هدفمندی در دیگر کشورها به منزله چارچوبی برای سازمان دادن اطلاعات به دست آمده استفاده شد. از مصاحبه های فردی و گروهی صورت گرفته، درون مایه های «تغییر در خانواده»، «کاهش سرمایه اجتماعی»، «مصرف» و «بهبود معیشت در خانوارهای بسیار فقیر» به دست آمد. تفسیر اطلاعات گردآوری شده نشان می دهد، یارانه های نقدی به عنوان عاملی تسهیلگر، بر سرعت تغییرات سبک زندگی در جامعه مورد مطالعه افزوده است. این در حالی است که این سیاست اقتصادی با هدفی مشخص و کاملاً متفاوت به مرحله اجرا درآمده است.

کلیدواژه ها: پیامدهای اجتماعی، پدیدارشناسی، جامعه روستایی، سبک زندگی، هدفمندی یارانه ها.

۱. استاد جامعه شناسی دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات. Mostafa_azkia@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری جامعه شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز (نویسنده مسئول). s_hoseini41@yahoo.com

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری سکینه حسینی رودبارکی است که با راهنمایی دکتر مصطفی ازکیا و مشاوره دکتر مهرداد جواهری پور در دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز به پایان رسیده است و در نوبت دفاع قرار دارد.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله

از دهه ۵۰ میلادی، با مطرح شدن تفکر توسعه و ضرورت توجه به شاخص‌های رفاه اجتماعی و برنامه‌های کاهش فقر، مداخله دولت‌ها در فعالیت‌های اقتصادی پررنگ‌تر شد. با مرور ادبیات نظری اقتصاد توسعه می‌توان گفت، «دیدگاه‌های مختلف در مورد نسبت دولت و بازار، به سمت دو قطب مخالف گرایش دارند. در یک قطب، دیدگاه‌هایی (چون اقتصاد سیاسی لیبرال و نئولیبرالیسم) قرار می‌گیرند که معتقدند بازار هنگامی به بهترین نحو عمل می‌کند که از مقررات گسترده‌تر آزاد باشد و در مقابل، دیدگاه‌هایی (مثل اقتصاد رفاهی) وجود دارند که معتقدند رفاه اقتصادی منوط به اقدامات عمومی جهت تعدیل آثار و نتایج ناشی از ناتوانی‌های بازار و کاهش نابرابری‌های حاصل از رقابت اقتصادی است» (اسلیتر و تونکیس، ۱۳۸۵: ۱۹۷). تفکر عدم دخالت دولت در بازار اندیشه غالب در قرن نوزدهم بود.

«تجربه رکود اقتصادی دهه ۳۰ باعث شد در نخستین دهه‌های قرن بیستم، به تدریج نوع متفاوتی از مجموعه قواعد و الگوهای سیاست‌گذاری اجتماعی جایگزین اندیشه‌های قرن نوزدهمی عدم دخالت دولت شود. حکومت در اموری مثل بهداشت، حفظ پایه درآمد، مسکن و سایر حوزه‌های مهم سیاسی، نظیر آموزش، سیاست‌هایی را در پیش گرفت» (مور، ۱۳۸۵: ۸۳). بدین ترتیب، دولت‌های رفاه برای جبران نقض بازار در اوایل قرن بیستم به وجود آمدند.

می‌توان سیاست‌های حمایتی و فقرزدایی را به لحاظ تاریخی، از مهم‌ترین اولویت سیاست و برنامه دولت‌های رفاه در دوره آغازین شکل‌گیری این دولت‌ها دانست. «در چند دهه اخیر نیز در کشورهای در حال توسعه، کاهش فقر به عنوان واقعیت و سازه‌ای پیچیده و در حال گسترش، از دغدغه‌های مهم دولت‌ها به شمار می‌آید. تا آنجا که موفقیت یا عدم موفقیت یک دولت در حوزه‌های رفاهی را با میزان کارایی و اثربخشی راهبردهای فقرزدایی آن مرتبط می‌دانند؛ بنابراین در این دوره، سیاست‌های حمایت اجتماعی در قالب دولت‌های رفاه، سیاست‌های یارانه‌ای و حمایتی سرلوحه برنامه‌های توسعه کشورها قرار گرفته است» (کودی و گروه، ۱۳۹۱: ۷). یکی از راهبردهای کاهش فقر، برنامه پرداخت یارانه‌ها است که در اغلب کشورها به توصیه صندوق بین‌المللی پول اجرا شد. با بررسی نوشته‌ها و گفته‌های موجود می‌توان دریافت که آزادسازی قیمت‌ها و ایجاد منابع جدید مالی

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

برای دولت، وجه غالب این سیاست است. از این رو می‌توان گفت، این سیاست بیشتر به سمت الگوی نئولیبرالیسم اقتصادی گرایش دارد... این‌گونه سیاست‌ها از اواسط دهه ۱۹۸۰ میلادی از سوی نهادهای بین‌المللی نظیر بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول در قالب سیاست‌های «تعدیل اقتصادی» به کشورهای در حال توسعه پیشنهاد شد و بر همین اساس در ایران نیز در قالب برنامه اول و دوم توسعه مدنظر قرار گرفت. اما اجرای آن با توجه به بروز پیامدهای منفی اجتماعی و اقتصادی متوقف شد (امیدی، ۱۳۸۹: ۶۳).

در ایران درگیری دولت‌ها با پدیده یارانه، به طور مشخص در دهه ۵۰ شکل گرفت. اما در دولت نهم این طرح با هدف آزادسازی قیمت‌های انرژی و پرداخت نقدی به صورت همگانی به مرحله اجرا درآمد. از هدفمندسازی یارانه‌ها به عنوان «بزرگترین طرح تاریخ اقتصادی ایران بعد از اصلاحات ارضی» نام می‌برند (رنانی، ۱۳۹۰) که با هدف بهبود بازده اقتصادی، جلوگیری از افزایش بی‌رویه مصرف سوخت، تغییر الگوی مصرف انرژی، رسیدگی به گروه‌های کم درآمد و از بین بردن فاصله طبقاتی انجام شده است. سیاست هدفمندی یارانه‌ها که به صورت پرداخت پول نقد به مردم شهری و روستایی انجام می‌گیرد، آن‌گونه که تصور می‌شود، سیاستی صرفاً اقتصادی نیست. جدا از پیامدهای اقتصادی که توسط اقتصاددانان بررسی می‌شود، تزریق «پول» به خانوارها، تأثیرهای اجتماعی به همراه دارد که می‌توان از آن به «تأثیرات پنهان» اما مهم تأثیرگذار بر روابط و مناسبات اجتماعی نام برد که با هیچ‌یک از مدل‌های ریاضی و کمی، قابل مشاهده و سنجش نیست. این موضوع در جامعه روستایی اهمیتی دوچندان می‌یابد چرا که هم‌اکنون جامعه روستایی، دوره‌ای از تحولات اجتماعی و فرهنگی را تجربه می‌کند و هر برنامه و سیاست اقتصادی می‌تواند بر شدت، سرعت و جهت این تغییرات اثر بگذارد.

مشاهدات نگارنده از نحوه مواجهه مردم با یارانه نقدی در روستای زادگاه خود و روستاهای همجوار، انتشار گزارش‌هایی مبنی بر بروز اختلاف بر سر نحوه توزیع یارانه نقدی در میان خانوارها و افزایش هزینه مصرف غیرخوراکی روستاییان، نگارنده را بر آن داشت تا به فهم تجربه روستاییان از دریافت یارانه نقدی بپردازد. سؤال اصلی مقاله این است: اصولاً واریز یارانه‌های نقدی به حساب

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

خانوارهای روستایی چه پیامدهایی، در زندگی روزمره و سبک زندگی روستایی داشته است و روستاییان در این حوزه چه تغییراتی را تجربه کرده‌اند؟

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های بسیاری در سایر کشورهای دنیا درباره هدفمندی یارانه‌ها و ارزیابی آن انجام شده است. موضوع‌های مورد بررسی در این نوع پژوهش‌ها، تأثیر پرداخت یارانه نقدی بر تغذیه (آگوئرو و سارتر، ۲۰۰۷؛ اختر، ۲۰۰۹)؛ تأثیر پرداخت یارانه نقدی بر مصرف (ایوانز و پوپوا، ۲۰۱۴؛ مالسیو، ۲۰۰۷؛ آتاناسیو و مسنیارد، ۲۰۰۵؛ بایلی، ۲۰۱۳؛ آتاناسیو و دیگران، ۲۰۰۹؛ آژانس استاندارد غذا، ۲۰۰۹)؛ تأثیر پرداخت نقدی یارانه‌ها بر کاهش فقر و نابرابری و حمایت اجتماعی (آداتو و باست، ۲۰۱۲؛ لویز، ۲۰۰۹؛ محبوبا و دیگران، ۲۰۰۹؛ آزودو، ۲۰۱۰؛ انجمن بین‌المللی توسعه اقتصادی، ۲۰۰۹؛ گوش، ۲۰۱۱؛ باستگلی، ۲۰۱۰؛ اسکوفیا و دیگران، ۲۰۰۷؛ برنامه توسعه سازمان ملل، ۲۰۰۹)؛ یارانه نقدی و وضعیت کودکان (هاندا، ۲۰۰۱؛ چادی و آراجو، ۲۰۰۶؛ مارکوس و واکیس و دیگران، ۲۰۱۱؛ پاکسون، ۲۰۰۷)؛ ارزیابی تأثیر پرداخت نقدی یارانه‌ها (سوارز و دیگران، ۲۰۰۷؛ رولینگ، ۲۰۰۳؛ ازدمیر، ۲۰۱۲، براز و گونزالس، ۲۰۰۹، استندینگ، ۲۰۱۲)؛ نحوه شناسایی گروه‌های هدف برای دریافت یارانه (اسلتر و فارینگتون، ۲۰۰۹؛ کودی، ۲۰۰۴؛ پیره، ۲۰۰۷؛ کانداویر، ۲۰۰۵؛ راولیون، ۲۰۰۳؛ کودی و گروش، ۲۰۰۴) و تأثیر یارانه‌ها بر سرمایه انسانی (برنامه توسعه سازمان ملل، ۲۰۰۹؛ تاتارکو و اشمیت، ۲۰۱۳) بوده است.

در پژوهش‌های داخلی نیز، بررسی آثار اجرای طرح هدفمندی بر هزینه و مصرف انرژی (اندارگلی، صادقی و دیگران، ۱۳۹۰؛ سلیمانیان و دیگران، ۱۳۹۱؛ رازینی و دیلمی، ۱۳۸۹؛ پرمه، ۱۳۸۴)؛ یارانه‌ها و مدیریت شهری (پژویان، ۱۳۸۹؛ اکبری و جمشیدی، ۱۳۹۰؛ پرزادی و دیگران، ۱۳۹۰؛ ضیایی، ۱۳۸۱)؛ تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مواد غذایی (داوودی و اشرفی، ۱۳۸۸، کاخکی، کمال‌آبادی، ۱۳۹۰)؛ بررسی آثار هدفمندی یارانه‌ها بر درآمدهای مالیاتی (زمانی، زمانیان و دیگران، ۱۳۹۲)؛ ارتباط هدفمندی یارانه‌ها با رفاه اجتماعی (شاه‌مرادی و دیگران، ۱۳۸۹؛ دادگر و نظری، ۱۳۹۰؛ عباسیان و اسدیگی، ۱۳۹۰)؛ بررسی تأثیرات اقتصادی هدفمندی (علیزاده، ۱۳۸۹؛ راغفر و سرخه‌دهی،

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

۱۳۸۹؛ نیکوآقبال، ۱۳۹۱) و بررسی هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف خانوارها (داروغه و اسدزاده، ۱۳۸۹) بررسی شده است.

در پژوهش‌های خارجی و داخلی صورت گرفته، از یک طرف، از روش‌های کمی و اقتصادسنجی استفاده شده که روشی کاملاً متفاوت با پژوهش حاضر است؛ تأکید پژوهش‌های فوق بر فهم و درک تجربه دریافت یارانه‌ها از دید روستاییان نبوده است بلکه با استفاده از روش‌های کمی و اقتصادسنجی به ارزیابی پرداخت یارانه نقدی پرداخته‌اند و از طرف دیگر، بیشتر پژوهش‌های داخلی بر پیامدهای تورمی ناشی از اجرای طرح و تأثیرات آن بر بخش‌های کلان اقتصاد تأکید داشته‌اند.

چارچوب مفهومی

در این قسمت ابتدا به بررسی ادبیات نظری سبک‌زندگی و یارانه‌ها می‌پردازیم. سپس با استخراج مفاهیم نظری و تجربی به مقایسه آن‌ها با مفاهیم استخراج شده از جامعه مورد مطالعه خواهیم پرداخت. **سبک زندگی:** مطالعه سبک زندگی را از دیدگاه‌های مختلف نظری و روش‌شناختی می‌توان بررسی کرد؛ نخست: *نظریه پردازان اجتماعی کلاسیک*، فرهنگ را «محصول فرعی» نیروهای ساختاری زیربنایی جامعه تلقی می‌کردند. به عبارتی، کنش زندگی روزمره و سبک زندگی متأثر از ساختار و شرایط اجتماعی بوده و فرد در شکل‌گیری آن نقشی ندارد. دوم: *نظریه پردازان اجتماعی در اواخر قرن نوزدهم:* از نظر آنان، «زندگی روزمره» و «سبک زندگی» افراد، به‌عنوان واسطه‌ای بالقوه میان عامل فردی و ساختار اجتماعی شناخته می‌شود. وبر، زیمل، بلومر و مید چهره‌های اصلی این بحث بودند. آنان معتقد بودند درونی کردن هنجارهای اجتماعی توسط افراد صرفاً به اطاعت منفعلانه نمی‌انجامد، بلکه برعکس، توان و ظرفیتی برای کنش خودانگیخته فراهم می‌سازد (بنت، ۱۳۸۶: ۹). البته نظریه‌پردازان تلفیقی مثل گیدنز و بوردیو را می‌توان در این دسته جای داد. بوردیو عملکرد افراد و سبک زندگی آنان را نتیجه رابطه دیالکتیکی بین ساختار اجتماعی (میدان) و عاملیت (منش فرد) می‌داند که پیامد این رابطه در عملکرد روزانه افراد بازتاب می‌یابد (بوردیو، ۱۳۹۰). رویکرد سوم: *رویکرد پدیدارشناختی* است. این رویکرد فرد را عامل فعال در برساخت معنا در زندگی روزمره معرفی می‌کند. این نظریه‌ها در آثار برگر و لاکمن و شوتس رشد پیدا کرده است. بر اساس این رهیافت، اهمیت و معنای زندگی

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

روزمره را نمی‌توان جدا از معنایی که کنشگران فردی به آن نسبت می‌دهند؛ در نظر گرفت. از نظر برگر و لاکمن (۱۹۷۶)، در میان واقعیت‌های کثیر، یکی مورد به صورت واقعیت «تمام عیار» جلوه‌گر می‌شود و آن واقعیت زندگی روزمره است... بنابراین، باید بکوشیم تا بنیادهای شناسایی در زندگانی روزمره، یعنی تظاهرات عینی فرایندهای ذهنی (و معانی) را که با آنها دنیای متعارف مشترک در ذهن همگان شکل می‌گیرد، تشریح کنیم (برگر و لاکمن، ۱۳۷۵: ۳۴). برگر و لاکمن تحلیل پدیدارشناختی را برای توضیح بنیادهای شناسایی در زندگی روزمره مناسب‌تر می‌دانند. «در تحلیل پدیدارشناختی زندگانی روزمره، از طرح هرگونه فرضیه علت و معلولی یا تکوینی و همچنین اظهار عقیده درباره پایگاه بودن شناختی پدیده‌های مورد تحلیل جلوگیری می‌شود» (همان: ۳۴).

با توجه به موارد مطرح‌شده در مورد سبک زندگی و ابعاد آن، از روش پدیدارشناختی برای بررسی این مطالعه استفاده شده است. این رویکرد معتقد است که با توجه به خلاق بودن ماهیت انسان و سیال بودن واقعیت اجتماعی، نمی‌توان مسیر و روش خاصی برای درک واقعیات و یا ایجاد تغییر در آنها پیشنهاد کرد (نومن، ۲۰۰۶ به نقل از دانش مهر، ۱۳۹۰). از مفاهیم نظری، تفسیر مجدد از واقعیت (بلومر) و مفاهیم میدان، منش و عملکرد (بوردیو)، استفاده خواهد شد.

یارانه‌ها: یارانه، یکی از ابزارهای مهم سیاست‌های مالی دولت‌هاست که به منظور تحقق اهداف مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. یکی از مهمترین این اهداف، توزیع عادلانه درآمد، کاهش فقر و حمایت اجتماعی است. بررسی مبانی نظری موجود در رابطه با برنامه پرداخت نقدی^۱ یارانه‌ها در جهان نشان می‌دهد این برنامه، یکی از انواع برنامه‌های تور ایمنی است که در اشکال مختلف در کشورهای مختلف توسط دولت‌ها به منظور کاهش فقر به اجرا در آمده است. «تورهای ایمنی بخش‌هایی از راهبرد کلی‌تر برنامه کاهش فقراند که در تعامل با بیمه تأمین اجتماعی، بهداشت، آموزش و خدمات مالی، برنامه‌های تأمین خدمات عمومی و سایر سیاست‌های متمرکز بر کاهش فقر و مدیریت ریسک‌اند (گرواش و دل‌نینو، ۲۰۰۸: ۱).

---

1. Cash Transfer Program

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

برنامه‌های تور ایمنی حمایت‌های هدفمند از خانوارهایی است که هیچ‌گونه منبع درآمدی ندارند^۱. به طور کلی، می‌توان برنامه‌های تور ایمنی را در سه گروه اصلی تقسیم‌بندی کرد:

۱. برنامه‌هایی که پرداخت‌های غیرمشروطی را در قالب نقدی و کالایی برای گروه‌های هدف تأمین می‌کنند (کارت‌های اعتباری، کوپن، یارانه عام)، ۲. برنامه‌های تولید درآمد، ۳. برنامه‌هایی که باعث حمایت و تقویت سرمایه انسانی نیز دسترسی به خدمت اساسی می‌شوند (پرداخت مشروط، معافیت از پرداخت هزینه سلامت و آموزش). انتخاب هر یک از برنامه‌ها یا ترکیبی از برنامه‌های فوق، در هر کشور بسته به شرایط و محیط اقتصادی-اجتماعی آن کشور صورت می‌گیرد (کودی، گروش و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲۰). در ابتدا دولت‌ها یارانه‌ها را به صورت عام و همگانی پرداخت می‌کردند اما با رکود اقتصادی، کاهش بودجه و افزایش بدهی‌ها، روش پرداخت عام مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفت. نتیجه بازنگری و اصلاح دولت‌ها، پرداخت یارانه نقدی مشروط^۲ به افراد بود، که در بسیاری از کشورهای جهان به مرحله اجرا درآمد.

در روش پرداخت یارانه نقدی مشروط، یارانه نقدی با این شرط در اختیار خانواده‌های فقیر قرار می‌گیرد که آنها مبلغ دریافتی را در زمینه‌های منتج به رشد «سرمایه انسانی» از قبیل فرستادن فرزندانشان به مدرسه یا بردن آنها به مراکز بهداشتی در فواصل زمانی منظم، سرمایه‌گذاری کنند. به این ترتیب خانواده‌هایی که تعهدات مذکور را انجام ندهند، از دریافت تمام یا بخشی از یارانه نقدی محروم می‌شوند. «وجه مشترک همه این روش‌ها عبارت است از «غیرعمومی بودن» پرداخت یارانه به معنای اختصاص یارانه فقط به خانوارهای با سطح درآمد پایین‌تر از یک سطح مشخص، و «مشروط بودن» پرداخت آن» (بانک جهانی، ۲۰۱۱). در طی دهه ۱۹۹۰، نام تجاری جدیدی از برنامه‌های توزیع مجدد در بسیاری از کشورهای در حال توسعه تصویب شد. مثل «غذا برای آموزش»^۳ در بنگلادش، «بولسا اسکولا»^۴ در برزیل و «پروگرسا»^۵ در مکزیک؛ همگی برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط هستند که به مرحله اجرا درآمدند (فرانسیس بورگیوگنن، ۲۰۰۲: ۱).

۱. برای مطالعه بیشتر به پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (org.OECD.www) مراجعه کنید.

2. Conditional Cash Translat
3. Food for Education
4. Bolsa Escola
5. Progresia

پیامدهای اجرای طرح پرداخت نقدی یارانه‌ها در کشورهای مختلف متفاوت بوده است. اندروویگو و همکاران (۲۰۱۳)، با ارزیابی پرداخت مستقیم یارانه‌ها از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۲ در کشورهای مختلف، به این نتیجه می‌رسند که یارانه‌های نقدی مستقیم می‌تواند «آثار منفی بر انسجام اجتماعی» ذینفعان داشته باشد (اندروویگو، ۲۰۱۳). لورارولینگ و گلوریا روبیو (۲۰۰۳)، در پژوهشی تحت نظر بانک جهانی به ارزیابی تأثیر برنامه پرداخت یارانه نقدی در سه کشور، برزیل، مکزیک و نیکاراگوئه به این نتیجه می‌رسند که پرداخت وجه نقد مشروط می‌تواند انگیزه‌های مؤثری برای «سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی فقرا و افزایش سطح مصرف» فراهم آورد (رولینگ و همکاران، ۲۰۰۳). سیمون دیویس و جیمز دیوی (۲۰۰۸)، در ارزیابی تأثیر پرداخت یارانه نقدی در میان روستاییان مالاوی به این نتیجه می‌رسند که این نوع پرداخت به‌عنوان کمک توسعه و «شکلی از حمایت اجتماعی» مزایای گسترده‌ای برای گروه‌های ویژه و بسیار فقیر داشته است. این مزیت در جاهایی که خانوارهای فقیرتر بر آموزش، بهداشت و سواد تأکید کردند بیشتر بوده است (دیویس و دیوی، ۲۰۰۸). ناهواس و شاپیرو^۱ (۲۰۱۰)، در مروری بر ۳۰ بررسی در زمینه تأثیر یارانه نقدی بر خانوارهای کم‌درآمد در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهند که یارانه‌های نقدی تأثیر چندانی بر افزایش «مصرف کالاها» و محصولات دخانی نداشته است تنها در معدود کشورهایی مثل ترکیه افزایش یافته است. همچنین یارانه‌های نقدی در حوزه «روابط بین‌خانوادگی و درون‌خانوادگی» نیز تأثیر داشته است (ناهواس و شاپیرو، ۲۰۱۰). سرور ازومیر (۲۰۱۲)، در مطالعه‌ای که به تجزیه و تحلیل کمی و کیفی تأثیر برنامه یارانه نقدی در ترکیه پرداخته است، نشان می‌دهد. بهبود درآمد خانوارها از طریق کمک‌های مالی به «افزایش هزینه‌های مصرف سیگار» انجامیده است (ازومیر، ۲۰۱۲). در پژوهش حاضر از مفاهیم تجربی انسجام اجتماعی (اندروویگو، ۲۰۱۳)، سرمایه انسانی فقرا و افزایش مصرف (رولینگ و همکاران، ۲۰۰۳)، حمایت اجتماعی (دیویس و دیوی، ۲۰۰۸)، روابط بین‌خانوادگی و درون‌خانوادگی (ناهواس و شاپیرو، ۲۰۱۰) استفاده خواهد شد.

---

1. Paul Niehaus & Jeremy Shapiro

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

روش تحقیق

در این مقاله، از پژوهش کیفی و روش پدیدارشناسی استفاده شده است. پدیدارشناسی به عنوان روش‌شناسی علمی متکی بر دیدگاه فلسفی پدیدارشناسی است. «جایگاه فلسفی پدیدارشناسی به دیدگاه فلسفی هوسرل (۱۹۳۸-۱۸۵۹) در اواخر قرن نوزدهم برمی‌گردد که درصدد جواب به این سؤال مبنایی بود که اشیا، کنش‌ها و رویدادها، چگونه در آگاهی کنشگر ظهور می‌یابند. در بررسی پاسخ به این پرسش محوری، پدیدارشناسی، به‌عنوان اساسی تجربه در زندگی روزمره مردم توجه دارد. لذا تجربه، نقطه مرکزی پدیدارشناسی قرار گرفت. تجربه در زندگی روزمره مردم که متکی بر خلاقیت انسان در تعامل با زمینه‌های اجتماعی حاصل می‌شود، حیات انسان را رقم می‌زند. بنابراین، تجربه با زندگی انسان عجین است و تحت عنوان تجربه زیسته مورد نظر پدیدارشناس قرار می‌گیرد» (ایمان، ۱۳۹۱: ۶).

این مقاله، درصدد است تا با اتخاذ رویکرد از درون، به بازسازی تفسیری و شناخت و فهم مردم مورد مطالعه از دریافت یارانه نقدی و پیامد آن در روستا بپردازد. در این تحقیق از فنون و تکنیک‌های مصاحبه‌های نیمه‌باز و عمیق و تاریخ شفاهی استفاده و سعی شد بررسی پدیده‌های اجتماعی در محیط طبیعی خود و آن‌طور که رخ می‌دهند مطالعه شود چون در «روش تفسیرگرایی اجتماعی، درک جهان اجتماعی از نقطه نظر سوژه‌های مورد بررسی و معانی و مفاهیمی که آن‌ها به دنیای اجتماعی و واقعیات برساخته خود می‌بخشند به دست می‌آید» (محمدپور، ۱۳۸۹: ۲۱۱). از آنجا که پژوهش حاضر، از نوع کیفی میدانی است؛ از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و انتخاب نمونه‌ها تا مرحله اشباع نظری داده‌ها ادامه داشته است. در این بررسی، پس از ۳۵ مصاحبه عمیق (۱۹ زن و ۱۵ مرد شامل ۶ مجرد و ۳۴ متأهل) و ۵ مصاحبه گروهی (۳ مصاحبه گروهی اختصاصی با زنان و ۲ جلسه بحث گروهی متمرکز با ترکیبی از شرکت‌کنندگان زن و مرد) اشباع نظری حاصل شد. در این پژوهش، از تکنیک استخوان ماهی در بحث گروهی متمرکز استفاده شد.

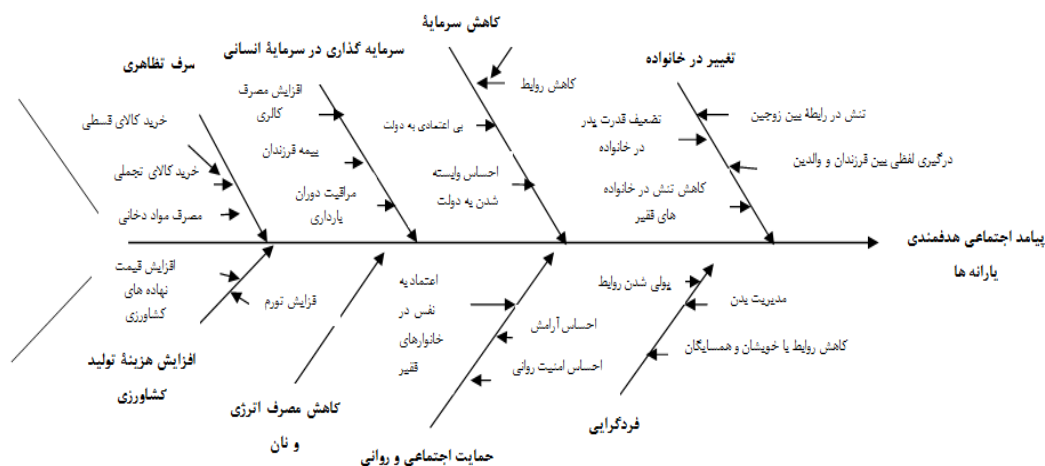
Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

نمودار ۱. پیامد اجتماعی هدفمندی یارانه ها از نظر روستاییان در قالب نمودار استخوان ماهی

از آنجا که طرح هدفمندی یارانه ها به صورت عمومی اجرا شد، جامعه مورد مطالعه نیز شامل همه ساکنان روستا محسوب می شد بدین جهت، برای درک و تفسیر تجربه های روستاییان، مصاحبه ها با گروه های مختلف سنی و شغلی صورت گرفت. تحلیل داده ها بر اساس دانش اولیه ای که نزد محققان بوده و نیز توجه به بستر و نوع اطلاعات تولید شده انجام شد. جامعه مورد مطالعه شامل دو روستای آهنگر محله، قرن آباد است.

اعتبار و پایایی در مراحل مختلف پژوهش، موضوع مورد توجه پژوهشگر بود. در این بررسی سعی شد از طریق جلب اعتماد شرکت کنندگان و مصاحبه شوندگان، پرهیز از سؤال های جهت دار، رفت و برگشت به میدان، یادداشت برداری، مستند کردن مصاحبه ها، بایگانی و ثبت دقیق اطلاعات، و بررسی هماهنگی نتایج این مطالعه با ادبیات موجود اعتبار تحقیق بررسی شود.

1. Fish bone Diagram

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

یافته‌های تحقیق

تفسیر اطلاعات مراحل مختلفی را در برمی‌گیرد؛ در ابتدا مصاحبه‌های اولیه و خام به متن تبدیل شدند. سپس مصاحبه‌های اولیه به گفته‌هایی که واحدهای معنایی را ارائه می‌کردند تقسیم شدند. پس از آن، با کدگذاری گفته‌ها، کدهای مفهومی شناسایی و بر اساس تشابه معنایی دسته‌بندی شدند و درون‌مایه‌ها را شکل دادند. در مرحله بعد، این درون‌مایه‌ها به یک توصیف کلی از تجربه واقعی برگردانده شدند. سرانجام، تحلیل‌ها با توصیفی از ساختار اساسی یا ماهیت تجربه خاتمه یافت.

برای سازمان دادن اطلاعات، از مفاهیم نظری (بورديو، زیمل و بلومر) و تجربی (اندرویگو، ۲۰۱۳؛ رولینگ، ۲۰۰۳؛ دیویس و دیوی، ۲۰۰۸؛ ناهواس و شاپیرو، ۲۰۱۰) استفاده شد. هفت درون‌مایه اصلی «تغییر در خانواده»، «کاهش سرمایه اجتماعی»، «سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی»، «مصرف تظاهری»، «افزایش هزینه تولید کشاورزی»، «کاهش مصرف انرژی و نان»، «حمایت اجتماعی و روانی» استخراج شد. هر یک از این درون‌مایه‌های اصلی دربرگیرنده درون‌مایه‌های فرعی‌تر بودند که تعدادی از آن‌ها با چارچوب مفهومی انتخاب‌شده پوشش داده شد و تعدادی نیز توسط محقق نام‌گذاری شد که مربوط به تجربه جامعه مورد مطالعه می‌شد. در مجموع تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی به چهار درون‌مایه اصلی انتزاع یافت. «تغییر در خانواده»، «کاهش سرمایه اجتماعی»، «مصرف و معیشت». در نهایت، کدگذاری محوری به یک درون‌مایه محوری با عنوان «تغییر سبک زندگی» منتهی شد که کل یافته‌های تحقیق را در بر می‌گیرد.

جدول ۱. درون‌مایه‌های اصلی و فرعی تحقیق

درون‌مایه مرکزی	درون‌مایه‌های فرعی	درون‌مایه‌های اصلی	مرجع نظری و تجربی
تغییر سبک زندگی	تنش در رابطه زوجین، دوگیری لفظی فرزندان و والدین، تنش رابطه زوج‌های جوان با خانواده، تضعیف قدرت پدر در خانواده، کاهش تنش زوجین در خانواده‌های بسیار فقیر	تغییر در خانواده	ناهواس و شاپیرو (۲۰۱۰): تأثیر یارانه‌های نقدی بر روابط بین‌خانوادگی و درون خانوادگی
	کاهش روابط با خویشان و همسایگان، پولی شدن روابط، کاهش روحیه کار، کاهش روابط و مناسبات اجتماعی، احساس وابسته شدن به دولت، بی‌اعتمادی به دولت	کاهش سرمایه اجتماعی	اندرو ویگو (۲۰۱۳): آثار منفی یارانه‌های نقدی بر انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی
	افزایش مصرف کالری، هزینه در آموزش فرزندان، پرداخت حق بیمه فرزندان، حمل و نقل، مراقبت‌های دوران بارداری و پس از آن.	سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی	لوراولینگ (۲۰۰۳): یارانه‌های نقدی و افزایش سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های انسانی
	مدیریت بدن، خرید کالاهای تجملی، پرداخت قسط خرید کالا، افزایش مصرف مواد دخانی، افزایش مصرف قشر متوسط و فقیر	مصرف تظاهری	ویلن: مصرف تظاهری - سروت ازومیر (۲۰۱۲): یارانه‌های نقدی و افزایش مصرف مواد دخانی در تجربه ترکیه
	افزایش تورم، افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی و دامداری	افزایش هزینه تولید اقتصاد روستایی	سیمون و دیویس (۲۰۰۷): پرداخت نقدی یارانه‌ها به بهبود اقتصاد روستایی کمک می‌کند. همچنین تجربه کشورهای لهستان، ترکیه، اندونزی و چین در زمینه هدفمندی یارانه‌ها نشان‌دهنده کاهش تورم و افزایش نرخ سرمایه‌گذاری است.
	صرفه‌جویی در مصرف برق و گاز، صرفه‌جویی در مصرف نان	کاهش مصرف انرژی و نان	تجربه کشورهای شمال آفریقا و آسیا در زمینه هدفمندی انرژی نشان می‌دهد میزان مصرف انرژی کاهش یافته است.
	حساس امنیت روانی، احساس آرامش در سرپرستان خانوار، اعتماد به نفس در خانوارهای بسیار فقیر	حمایت اجتماعی و روانی	سیمون دیویس و جیمز دیوی (۲۰۰۷): پرداخت نقدی یارانه‌ها به مثابه شکلی از حمایت اجتماعی است.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

– تغییر در خانواده

تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته نشان می‌دهد روستاهای مورد مطالعه مانند دیگر مناطق کشور تغییراتی را در حوزه خانواده و زنان می‌گذرانند؛ اما آنچه اهمیت نقش یارانه‌های نقدی را در این تغییرات نشان می‌دهد نقش مداخله‌کننده یارانه‌های نقدی در سرعت بخشیدن به این تغییرات و آشکار کردن مسائل اجتماعی و روانی پنهان در خانواده روستایی است. تأثیر پرداخت یارانه نقدی به روستاییان در حوزه خانواده را در چهار درون‌مایه اصلی می‌توان تقسیم کرد: «تنش در رابطه زوجین»، «درگیری لفظی فرزندان و والدین» و «تنش در رابطه زوج‌های جوان با خانواده همسر» و «کاهش تنش زوجین در خانواده‌های بسیار فقیر».

یافته‌های تحقیق دو نتیجه متفاوت را در حوزه خانواده نشان می‌دهد، در خانواده‌های فقیر، متوسط و متوسط به بالا، واریز پول نقد به حساب سرپرستان خانوارها، در همسران و فرزندان انتظارات جدیدی را خلق کرده است که در گذشته یا وجود نداشت یا در صورت وجود، افراد با آگاهی از عدم توان مالی خانواده خویشتن‌داری می‌کردند، اما اکنون این انتظارات به «حقوق مسلم» افراد تبدیل شده است و این حق را از سرپرست خانواده مطالبه می‌کنند. این در حالی است که این افزایش درآمد با تورم از بین می‌رود. درگیری‌های لفظی بین اعضای خانواده که منجر به کاهش انسجام خانواده می‌شود از پیامدهای آن است. ام‌البنین (۲۴ ساله) در این مورد می‌گوید: «خیلی از زن و شوهرها سر یارانه‌ها بحث دارند. مثلاً دعوی پدرشوهر و مادر شوهرم سر یارانه‌ها زیاده. تقریباً همیشه بحث دارند. پدرشوهرم تریاک می‌کشد و پول یارانه‌ها رو حیف و میل می‌کنه. مادر شوهرم هم دعواش می‌کنه که چرا به من نمی‌دی که خرج زندگی کنم. بحث هر روزشونه». این یافته با تئوری بلومر همخوانی دارد. به تعبیر بلومر افراد بر اساس تفسیری که از موقعیت جدید دارند دست به کنش می‌زنند. به عبارتی، کنش اجتماعی مردم ساخته و پرداخته تفسیر آن‌ها از موقعیتشان است، این موقعیت جدید باعث شده است تا «رابطه زوجین»، «رابطه فرزندان با والدین» و «رابطه زوج‌های جوان با خانواده همسر» با چالش مواجه شود، اما در خانواده‌های بسیار فقیر، یارانه‌ها باعث انسجام خانواده شده است و با کاهش درگیری بین اعضای خود روبه‌رو بوده‌اند. نتیجه آن که پرداخت نقدی یارانه‌ها در این گونه خانواده‌ها مثبت بوده و باعث کاهش تنش و نگرانی برای تأمین کالاهای اساسی شده

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

است. معصومه ۵۹ ساله و خانه‌دار می‌گوید: «قبلاً با شوهرم خیلی بحث و دعوا داشتم که چرا پول نمی‌دی برا خونۀ خرید کنم... الان کمی خیالم راحت شده. پول یارانه رو خودم می‌گیرم هزینه آب و برق و گاز و پرداخت می‌کنم. خورد و خوراک رو از همین یارانه‌ها تهیه می‌کنم. دو بار یخچال خونۀ خراب شد که از یارانه‌ها هزینه تعمیرکار رو دادم. الان به خوردۀ آرامشم بیشتره. لاقلاً می‌دونم آخر ماه به پولی هست که خرج زندگی کنم».

- کاهش سرمایه اجتماعی

روابط اجتماعی مؤثر از مفاهیم مهم سرمایه اجتماعی و در بعدی بالاتر کیفیت زندگی محسوب می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد در سال‌های اخیر با نقدی شدن یارانه‌ها، افزایش تورم و کاهش قدرت خرید روابط اجتماعی و دید و باز دیدهای مبتنی بر همسایگی، خویشاوندی و دوستی کمتر شده است. سمیه (۲۸ ساله و خانه‌دار) به رابطه یارانه و روابط روستاییان اشاره می‌کند: «الآن به جورایی پول قرض دادن و پول قرض گرفتن به زمان واریز یارانه‌ها وابسته شده. اگر نیاز به کمک داشته باشی و از کسی بخواهی پول قرض بگیری می‌گه الان پول ندارم؛ یارانه رو واریز کنند اگر لازم داشتی می‌تونم بهت بدم. یا اگر طلبکار باشی و دنبال قرضت بخواهی بری می‌گن یارانه رو واریز کنند قرضم و می‌دم». این موضوع باعث کاهش رفت و آمدهای فامیلی و مهمانی‌های دوستانه شده است که خود تهدیدی برای سرمایه اجتماعی روستا محسوب می‌شود. میثم ۲۹ ساله و ویزیتور در این مورد می‌گوید: «رفت و آمدها کمتر شده. این قدر گرونی که آدم خجالت می‌کشه بره مهمونی. اگر هم بری مهمونی می‌گن چقدر بی‌انصاف. با اینکه می‌دونه گرونی بازم میان شب‌نشینی یا مهمونی. همیشه زیاد جایی رفت».

مصاحبه‌های صورت گرفته نشان می‌دهد، مناسبات و روابط اجتماعی در روستا به شدت تحت تأثیر محاسبه‌گری و عقلانیت قرار گرفته است. «کاهش مناسبات بین فردی»، «وابسته شدن به دولت» و «کاهش روحیه کار»، از درون‌مایه‌های فرعی بودند.

- مصرف

مصرف در جامعه روستایی پدیده‌ای جدید محسوب می‌شود. چرا که جامعه‌شناسان مصرف را کلید فهم جامعه مدرن شهری می‌دانند؛ بنابراین از منظر این دیدگاه «شهری بودن» و «مدرن بودن» از ویژگی‌های جامعه مصرفی محسوب می‌شود؛ اما در دهه‌های اخیر، با رشد اقتصادی کشورهای

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

در حال توسعه، گسترش فناوری‌ای ارتباطی، فراگیری شبکه‌های اجتماعی و از بین رفتن فاصله زمانی و مکانی، بسیاری از روستاها در کشورهای در حال توسعه چون هند، بنگلادش، اندونزی نیز وارد دنیای مصرف و مصرف‌گرایی شده‌اند (مطهر حسین، ۲۰۱۲).

در ایران، مشاهدات و نوشته‌های علمی انجام شده در حوزه مطالعات روستایی، نشان‌دهنده حرکت روستا از جامعه‌ای تولیدی به سمت جامعه مصرفی است (سروش، ۱۳۹۰؛ حسینی، ۱۳۸۷؛ احمدرش، ۱۳۹۰، فرضی‌زاده، ۱۳۸۷). در گذشته، پایگاه خانوادگی فرد ربطی به مصرف نداشت؛ بلکه این ایل و تبار بود که اعضا را از هم متمایز می‌کرد و هویت‌ها را شکل می‌داد. به نظر می‌رسد در دهه اخیر، مصرف جای خود را در هویت‌دهی به روستاییان به خصوص جوانان و زنان باز کرده است. شواهد نشان می‌دهد، اگرچه موقعیت اقتصادی (میزان زمین زراعی، تعداد دام، مالکیت ادوات کشاورزی و ...) همچنان عاملی تأثیرگذار در نمایاندن منزلت اجتماعی روستاییان است؛ اما مصرف به یکی از مؤلفه‌های مهم در منزلت‌بخشی به روستاییان در آهنگر محله و قرن‌آباد تبدیل شده است. به طوری که روستاییان لیستی از نیازهای مصرفی خود دارند که در صورت وجود بودجه مالی، بدون معطلی آن را برآورده می‌کنند. یارانه نقدی مسیر مالی جدید برای تأمین این نیازهای مصرفی است. الهه ۲۴ ساله و خانه‌دار می‌گوید: «بیشتر وسایل خونه می‌خرم. پرده خونه رو عوض کردم، برای آشپزخانه پرده کرکره‌ای گرفتم، چند تا وسیله برقی آشپزخانه خریدم. همه اینها رو قسطی انجام دادم و سر ماه که یارانه‌ها رو می‌ریختند قسطش می‌دادم. یارانه‌ها برا من خوب بود. وسیله‌های خونم و دارم باهاش تکمیل می‌کنم».

به طور کلی، روستاییان یارانه نقدی را در دو محور هزینه می‌کنند؛ سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی (درون‌مایه‌های فرعی: خرید مواد غذایی، بهداشت و مراقبت‌های دوران بارداری، بیمه، آموزش) و مصرف (درون‌مایه‌های فرعی: خرید کالاهای مصرفی و تجملی، مدیریت بدن و مواد دخیانی). اینکه چه خانواده‌ای در چه محوری یارانه‌ها را هزینه می‌کند؛ به میزان درآمد و سرمایه فرهنگی خانوار بستگی دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد، اغلب خانوارهایی که در سطح درآمدی بسیار فقیرند، یارانه‌ها به بهبود تغذیه و بهداشت و آموزش کمک کرده است. معصومه ۳۴ ساله و مادر ۳ دانش‌آموز در مورد نحوه هزینه یارانه‌ها چنین می‌گوید: «یارانه‌ها برای خرید کتاب و دفتر و مداد خودکار کمک بزرگیه».

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

من الآن دو سالی هست که لوازم تحریر بچه‌ها رو با یارانه‌ها می‌خرم». در این بین خانوارهایی هم بودند که به دلیل بالا بودن سرمایه فرهنگی آن‌ها، یارانه را در بیمه و آتیۀ فرزندانشان سرمایه‌گذاری کرده‌اند که البته موارد آن کم بود.

- بهبود معیشت در خانوارهای بسیار فقیر

روستاییان با توجه به شغل، میزان زمین زراعی و مالکیت ابزار کشاورزی و دام، نظری متفاوت در مورد یارانه دارند. در بین قشر «زمین‌دار و مرفه»، یارانه معنایی ندارد و اصلاً حضور آن را در سبد درآمدی خانوار حس نمی‌کنند. در بین اقشار «متوسط و فقیر»، این مبلغ در مخارج زندگی شان مفید و مؤثر است چرا که باعث بر طرف شدن نیازهای ثانویه آنان شده است. اکثر مصاحبه‌شوندگانی که در این گروه قرار داشتند یارانه نقدی را صرف پرداخت قسط وام می‌کردند. تقریباً ۷۳ ساله و کشاورز در این مورد می‌گوید: «نحوه مصرف پول یارانه‌ها بستگی به توان مالی خانواده‌ها دارد. خانواده‌هایی که زمین دارند خرج‌های الکی می‌کنند. وسایل خونه عوض می‌کنند، می‌دن به زن و بچه‌هاشون که هر کاری دوست داشتند و هر چی دوست دارند بخرند اما بعضی خانواده‌ها واقعاً با همین ۴۰ تومن دارند زندگی می‌چرخوند. بخشی از درآمد خانواده‌ها تو روستا از همین پول یارانه‌هاست. پول خرید غذا، پول دفتر و کتاب بچه‌هاشون و پرداخت می‌کنند».

یارانه، در قشر «بسیار فقیر» که عمدتاً فاقد زمین زراعی‌اند و به‌عنوان کارگر روزمزد در زمین‌های کشاورزی دیگران مشغول‌اند، توانسته است حداقل‌های زندگی را تأمین کند و نوعی امنیت روانی و احساس آرامش را برای آن‌ها در پی داشته است. پیرمرد ۸۴ ساله‌ای این آرامش را این‌گونه بیان می‌کند: «یه جورایی زندگی من با یارانه‌ها می‌چرخه. پیش نوه‌هام شرمند نیستم و آخر هفته که میان خونم صورتم بازه!».

در رابطه با صرف کردن مبلغ یارانه‌ها در امور مربوط به تولید کشاورزی و دام‌پروری، بسیاری معتقدند یارانه بیشتر صرف دیگر مخارج زندگی می‌شود و چیزی برای تولید کشاورزی باقی نمی‌ماند. این افراد معتقدند یارانه‌ها باعث می‌شود زندگی حداقلی برای مردم فراهم شود و فعالیت‌های کشاورزی پیشرفت زیادی نداشته باشد. حتی حذف یارانه‌های مرتبط با نهاده‌های کشاورزی باعث

۱. اصطلاحی محلی، کنایه از اینکه خجالت‌زده نیستم.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.rices.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

رکود کشاورزی و کاهش تولید محصول در کشاورزان خرده‌پا شده است، بنابراین، با توجه به وضعیت مالی نامناسب و افزایش نرخ تورم، یارانه کاملاً صرف مخارج روزانه می‌شود و برای سرمایه‌گذاری در زمینه کشاورزی و افزایش بهره‌وری آن چیزی باقی نمی‌ماند.

تفسیر

این مقاله در پی پاسخ به این سؤال بود که واریز پول نقد به حساب خانوارهای روستایی چه پیامدهایی در زندگی روزمره روستاییان داشته و چه جنبه‌هایی را تحت تأثیر قرار داده است؟ درون‌مایه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها، نشان‌دهنده نگرش‌ها و معانی و تجربیاتی است که مردم روستاهای مورد مطالعه در رابطه با هدفمندی یارانه‌ها درک و بیان کرده‌اند.

درون‌مایه‌های استخراج شده نشان می‌دهد، دریافت یارانه‌های نقدی در «تغییر روابط درون و برون خانوادگی»، «کاهش سرمایه اجتماعی»، «سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی»، «فردگرایی»، «مصرف تظاهری»، «افزایش هزینه تولید روستایی»، «کاهش مصرف انرژی»، «کاهش مصرف نان»، «حمایت اجتماعی روانی»، «وابستگی و درعین حال بی‌اعتمادی به دولت» مؤثر بوده است. واحدهای معنایی فوق را می‌توان در ۴ خوشه عمده «خانواده»، «سرمایه اجتماعی»، «مصرف» و «معیشت» دسته‌بندی کرد که در نهایت این ۴ خوشه به یک مقوله اصلی با عنوان «تغییر سبک زندگی» منتهی شد که کل یافته‌های تحقیق را در برمی‌گیرد.

خانواده روستایی بیش از دیگر بخش‌های روستا درگیر یارانه‌ها شده است. در سال‌های اخیر جامعه مورد مطالعه، تغییراتی را در حوزه خانواده به خود دیده است.^۱ آنچه اهمیت نقش یارانه‌های نقدی را در این تغییرات نشان می‌دهد نقش مداخله‌کننده یارانه‌های نقدی در سرعت بخشیدن به این تغییرات و آشکار کردن مسائل اجتماعی و روانی پنهان در خانواده روستایی است. واریز پول نقد به حساب سرپرستان خانوارها، در همسران و فرزندان، انتظارات جدیدی ایجاد کرده است به طوری که

۱. از جمله این تغییرات ورود زنان روستا به حوزه عمومی (رفتن به مراکز خرید شهر، رانندگی، رفتن به سالن ورزشی، ادامه تحصیل، تشکیل صندوق‌های مالی زنانه)، تغییر الگوی همسرگزینی، مسائل مربوط به زناشویی، اهمیت یافتن مفهوم «عشق» در ازدواج، مدیریت بدن (جراحی‌های زیبایی، مراجعه به متخصص تغذیه برای رژیم، استفاده از وسایل آرایش و انجام رفتارهای زیبایی چون تاتو) و مواردی دیگر به‌وضوح دیده می‌شود.

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

بحث سهیم بودن در پول یارانه را مطرح می‌کنند و وقتی با جواب رد از طرف همسر یا پدر مواجه می‌شوند، روابط آن‌ها دچار سردی و تیرگی می‌شود. این موضوع، علاوه بر «تنش رابطه زوجین» باعث «درگیری لفظی فرزندان و والدین» نیز شده است. «پول» نقد بر کیفیت روابط فرزندان و والدین تأثیر گذاشته و تفاوت‌های بین نسلی که در گذشته مکنون بود را آشکارتر کرده است. «تنش در رابطه زوج‌های جوان با خانواده همسر» برای جدا کردن یارانه نقدی، یکی دیگر از چالش‌های جدید خانواده‌ها در ارتباط با یارانه‌ها است. البته یارانه‌های نقدی در خانواده‌های فقیر و بسیار فقیر باعث «کاهش تنش بین زوجین» شده است.

این یافته با تئوری بلومر همخوانی دارد. به تعبیر بلومر افراد بر اساس تفسیری که از موقعیت جدید دارند به کنش دست می‌زنند. به عبارتی، کنش اجتماعی مردم، ساخته و پرداخته تفسیر آن‌ها از موقعیت‌شان است و این موقعیت جدید باعث به چالش کشیدن «رابطه زوجین»، «رابطه فرزندان با والدین» و «رابطه زوج‌های جوان با خانواده همسر» شود؛ اما در خانواده‌های بسیار فقیر، یارانه‌ها باعث انسجام خانواده و کاهش درگیری اعضا شده است؛ پرداخت نقدی یارانه‌ها در این خانواده‌ها مثبت بوده و باعث کاهش تنش و نگرانی برای تأمین کالاهای اساسی شده است. البته این یافته فقط مربوط به ایران نیست بلکه ناهواس و شاپیرو^۱ (۲۰۱۰)، در مروری بر ۳۰ بررسی در زمینه تأثیر یارانه نقدی بر خانوارهای کم درآمد در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد، یارانه‌های نقدی بر حوزه «روابط بین‌خانوادگی و درون‌خانوادگی» تأثیر داشته است. داده‌های این بررسی نشان می‌دهد؛ گرچه نحوه انتخاب افراد واجد شرایط برای دریافت یارانه باعث ایجاد تنش بین خانواده‌ها و اقوام شده است اما در خانواده‌های بسیار فقیر و فقیر دریافت یارانه نقدی از تنش‌های درون خانوادگی کم کرده است (ناهواس و شاپیرو، ۲۰۱۰). یافته‌های مقاله نیز یافته‌های تجربی فوق را تأیید می‌کند. در خانواده‌های بسیار فقیر تنش‌های بین زوجین کمتر ولی در خانواده‌های متوسط بیشتر شده است.

«پولی شدن روابط»، «کاهش روحیه کار»، «کاهش روابط و رفت و آمد با خویشان و همسایه‌ها»، «احساس وابستگی به دولت» و «بی‌اعتمادی به دولت» از دیگر درون‌مایه‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌ها بود که خوشه عمده «کاهش سرمایه اجتماعی» را ساخت. تزریق پول به جامعه روستایی

1. Paul Niehaus & Jeremy Shapiro

نمی‌تواند تبعات مثبت زیادی داشته باشد زیرا همان طور که یافته‌ها نشان می‌دهد، باعث ایجاد اختلاف در درون خانواده می‌شود و با توجه به افزایش نقدینگی و نرخ تورم، کاهش قدرت خرید، روابط و مناسبات اجتماعی و در سطحی بالاتر سرمایه اجتماعی روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

یافته‌های این بررسی در این مورد، با یافته‌های اندرو ویگو و همکاران (۲۰۱۳) مطابقت دارد. آنان با مروری بر پژوهش‌هایی که در زمینه ارزیابی پرداخت مستقیم یارانه‌ها از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۲ در کشورهای مختلف انجام شده است به بررسی آثار پرداخت مستقیم یارانه‌ها بر همبستگی اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج بررسی آن‌ها نشان داد، اگر پرداخت یارانه‌ها، با فرسوده شدن روابط اجتماعی همراه باشد، ممکن است همبستگی و انسجام اجتماعی را تضعیف کند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، یارانه‌های مستقیم می‌تواند آثار منفی بر انسجام اجتماعی ذینفعان داشته باشد (ویگوریتو، ۲۰۱۳)؛ اما در اکثر کشورهایی که پرداخت‌های نقدی صورت گرفته، این پرداخت‌ها، باعث افزایش روابط افراد و سرمایه‌گذاری بیشتر در بهداشت (آگوئرو و سارتر، ۲۰۰۷؛ اختر، ۲۰۰۹) و آموزش (برنامه توسعه سازمان ملل، ۲۰۰۹؛ تاتارکو و اشمیت، ۲۰۱۳) و بهبود وضعیت کودکان (هاندا، ۲۰۰۱؛ چادی و آراجو، ۲۰۰۶؛ مارکوس و واکیس و دیگران، ۲۰۱۱؛ پاکسون، ۲۰۰۷) شده است.

در جامعه مورد مطالعه، نحوه هزینه یارانه‌های نقدی تابعی از وضعیت اقتصادی خانوارها بوده است. روستاییان یارانه‌ها را در دو محور هزینه می‌کنند. سرمایه‌گذاری در سرمایه‌انسانی (مقوله‌های فرعی: خرید مواد غذایی، بهداشت و مراقبت‌های دوران بارداری، بیمه، آموزش) و مصرف (مقوله‌های فرعی: خرید کالاهای مصرفی و تجملی، مدیریت بدن و مواد دخانی). اغلب خانوارهایی که در سطح درآمدی بسیار فقیر قرار دارند یارانه‌ها به بهبود تغذیه و بهداشت و آموزش کمک کرده است. در این بین خانوارهایی هم بودند که به دلیل بالابودن سرمایه فرهنگی، یارانه را در بیمه و آتیه فرزندان‌شان سرمایه‌گذاری کرده‌اند.

مصاحبه‌ها، مشاهدات و یادداشت‌های میدانی نشان می‌دهد، قشرهایی از جامعه روستایی که در گذشته توان اقتصادی برای خرید کالا یا اخذ وام را نداشتند بیش از دیگر قشرها از دریافت یارانه نقدی رضایت دارند. دریافت وام از مؤسسه‌های مالی موجود در روستا و یا صندوق‌های مالی خانوادگی و دوستانه و پرداخت قسط آن از طریق یارانه نقدی از راهبردهایی است که این قشر برای

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

خرید کالاهای مصرفی به کار گرفته‌اند. به عبارتی، واریز یارانه‌های نقدی به‌مثابه نوعی مسیر مالی جدید برای خرید و مصرف عمل می‌کند.

روستاییان به‌خصوص زنان و جوانان، در رقابتی اجتماعی برای کسب احترام از طریق «نمایش» و «مصرف» به سر می‌برند. از این جهت همخوانی بین تئوری وبلن و جامعه‌مورد مطالعه وجود دارد. گرچه وبلن، این ویژگی را در مورد طبقه تن‌آسا در جامعه آمریکا بیان می‌کند نه جامعه روستایی اما در جامعه مورد مطالعه هم به دست آوردن اعتبار و احترام اجتماعی و نمایش آن، از طریق مصرف و خرید کالاها در بین اقشار فقیر و متوسط به رقابتی اجتماعی بدل شده است. اکنون یارانه نقدی به سرعت بخشیدن به این رقابت در درون خانواده‌ها کمک کرده است. در این میان زنان و جوانان برای حفظ اعتبار خانواده وظیفه نیابتی تن‌آسایی را بر عهده دارند. این شیوه باعث جلوگیری از پس‌انداز و انباشت مالی، هرچند به‌صورت محدود، در بسیاری از خانواده‌های روستایی شده است. در لایه‌های فقیر و متوسط رو به پایین که مرد نمی‌تواند کالای باارزشی برای خودنمایی خانواده مصرف کند، زن خانواده تا حدودی به‌عنوان نمایش‌دهنده آراستگی مالی خانواده این کار را انجام می‌دهد. در هر جامعه‌ای که مصرف تظاهری، عنصری مهم در سبک زندگی باشد، چه بسا هر پول دریافتی، راه جدیدی برای صرف هزینه در مصرف تظاهری باشد.

نکته مثبتی که در زمینه مصرف روستاییان می‌توان به آن اشاره کرد، کاهش در مصرف انرژی و نان است. تقریباً تمامی مصاحبه‌شوندگان به این نکته اشاره کرده‌اند که در مصرف انرژی دقت بیشتری نسبت به قبل دارند و حساسیت بیشتری در این خصوص نشان می‌دهند.

همان‌طور که در بحث نظری گفته شد، بورديو نظریه‌ای منسجم درباره شکل‌گیری «سبک‌های زندگی» ارائه می‌کند. مطابق مدلی که وی ارائه می‌دهد، شرایط عینی زندگی و موقعیت فرد در ساختار اجتماعی به تولید منش خاصی منجر می‌شود. طبق مفاهیم بورديو، با تغییر در زمینه (میدان اجتماعی در این پژوهش روستای آهنگر محله و قرن‌آباد) یا ورود عامل بیرونی (سیاست اقتصادی هدفمندی یارانه‌ها)، منش افراد به تعبیر بلومر به «تفسیر از موقعیت» جدید می‌پردازد و تغییراتی را در جهت همگامی با زمینه انجام می‌دهد. بازتاب تعامل بین زمینه و منش را در کنش‌های روزمره روستاییان می‌توان مشاهده کرد. درون‌مایه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها بازتابی از این تعامل است. به تعبیر

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

زیمبل، «پول کارکردهای پنهان و ناخواسته‌ای دارد» که می‌تواند جامعه روستایی را تکان دهد اما متأسفانه در اجرای این سیاست به این بخش مهم توجهی نشد.

هدفمندی یارانه‌ها در ایران نتایج متفاوت با تجربه جهانی داشته است. مطالعه شواهد تجربی جهان نشان می‌دهد، هدفمندی یارانه‌ها توانسته است تا حدودی شاخص‌های فقر در این کشورها را نشانه بگیرد. در کشورهای آمریکای لاتین و شمال آفریقا باعث افزایش مصرف میزان کالری در بین خانوارهای روستایی و فقیر (آگوئرو و سارتر، ۲۰۰۷؛ اختر، ۲۰۰۹)؛ بهبود روابط خانوادگی در خانوارهای فقیر و بسیار فقیر (ناهوس و شاپیرو، ۲۰۱۰) و افزایش حضور کودکان در مدرسه (هاندا، ۲۰۰۱؛ چادی و آراجو، ۲۰۰۶؛ مارکوس و واکیس و دیگران، ۲۰۱۱) شده است. همان‌طور که نتایج این بررسی نشان می‌دهد، تفاوت‌های اساسی بین مفهوم تحلیلی به‌کار رفته در دیگر کشورها برای «پرداخت‌های نقدی»، با آنچه در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در ایران لحاظ شده است، وجود دارد؛ اول آنکه: بررسی مبانی نظری پرداخت نقدی نشان می‌دهد که منظور از این گونه پرداخت‌ها، الزاماً پرداخت پول نقد به خانوارها نیست؛ در حالی که در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها عیناً پرداخت پول نقد مدنظر سیاست‌گذاران بوده و تجربه نشان می‌دهد که پرداخت‌های این‌چنینی شاید در کوتاه‌مدت باعث کاهش نسبی آثار تورمی شود، اما آثار زیان‌بار آن در بلندمدت به مراتب بیشتر از منافع کوتاه‌مدت آن خواهد بود. دوم: در ایران توزیع پول به‌دنبال اصلاح نرخ حامل‌های انرژی صورت گرفته است، اما در سایر کشورها یارانه نقدی، با هدف کاهش فقر اجرا شده است. به عبارتی، در ایران رفع فقر، هدف توزیع یارانه‌های نقدی نبوده است؛ اما در سایر کشورها از پیش در مورد اینکه پرداخت نقدی به چه گروه‌هایی صورت گیرد، برنامه مشخصی وجود داشت. به عبارت دیگر، در ایران، مسئله اصلی طرح هدفمندسازی یارانه‌ها- که با همکاری فنی بانک جهانی صورت گرفت- تنظیم بازار انرژی در کشور بود نه کاهش فقر. ماده نخست قانون هدفمندسازی یارانه‌ها نیز به اصلاح یارانه انرژی اختصاص یافته است و تا ماده‌های میانی به توزیع نقدی یارانه‌ها اشاره نشده است. این قانون، ارتباطی با فقر ندارد و بیشتر جایگزینی هزینه است. به همین دلیل، نتایج هدفمندی در ایران با تجربه جهانی آن متفاوت است.

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

آنچه به عنوان فهم تجربه روستاییان از دریافت هدفمندی یارانه‌ها شناخته شد چه در حوزه خانواده و چه در حوزه‌های دیگر را نباید صرفاً نتیجه مستقیم سیاست هدفمندی یارانه‌ها دانست. بلکه باید آن را در فرایندی تاریخی از اجرای سیاست‌های دولتی در روستاها دید که از سال ۱۳۱۰ با گسترش مدارس روستایی آغاز شد؛ با اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ ادامه پیدا کرد؛ با ورود امواج ارتباطی و ماهواره‌ای به روستا سرعت و شدت گرفت و با هدفمندی یارانه‌ها به اوج خود رسید. وجه مشترک همه این دوره‌های تاریخی، ایجاد تغییر در «سبک زندگی» است؛ که بهترین نمود آن را می‌توان در «مصرف‌گرایی» روستاییان مشاهده کرد. در طول دوره‌های تاریخی، در هر مرحله‌ای که روستا به جلو می‌رود بر میزان مصرف و وابستگی آن به جامعه شهری افزوده می‌شود. اگر قبل از هدفمندی یارانه‌ها بحث از «تمایل به مصرف» در بین روستاییان بود به جرئت می‌توان گفت زمان این بحث گذشته و اکنون با واریز پول نقد به حساب خانوارها، با «کنش مصرف» در جامعه روستایی روبه‌رو هستیم. به عبارت دیگر، یارانه‌های نقدی به عنوان عاملی تسهیلگر، بر سرعت تغییرات سبک زندگی در روستا افزوده است، این در حالی است که این سیاست با هدفی مشخص و کاملاً متفاوت به مرحله اجرا درآمده بود.

متأسفانه به دلایلی که در بالا ذکر شد، پرداخت نقدی یارانه در ایران نتایج متفاوتی به خصوص در جامعه روستایی داشته است که خود موضوعی مهم و درخور توجه برای سیاست‌گذاران و مدیران برنامه‌ریزی کشور است. توجه به این نکته اهمیت دارد که برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی صرفاً نتایج اقتصادی در بر ندارند و پیامدهای اجتماعی و روانی آن، گاهی شدیدتر از نتایج پیش‌بینی شده اقتصادی است. چرا که، هر پدیده اقتصادی، پدیده‌ای اجتماعی است و بالعکس، هر پدیده اجتماعی، پدیده اقتصادی است. به منظور کاهش نتایج ناخواسته سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی، برنامه‌ریزان توسعه می‌بایست، سیاست‌گذاری‌های سطوح خرد و کلان را بر این پیش‌فرض استوار کنند.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱). فقر، آسیب‌پذیری و توسعه (مطالعه موردی منطقه روستایی گرمسار). *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۲۰.
- اسلامی اندارگلی، مجید و دیگران (۱۳۹۱). آثار رفاهی نقدینه‌کردن یارانه‌های انرژی الکتریکی بر اقتصاد ایران. *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال دوازدهم، شماره دوم.
- اسلیتر، دن؛ تونکیس، فرن (۱۳۸۵). *جامعه بازار*. ترجمه: حسین قاضیان. نشر نی.
- اکبری، نعمت‌الله؛ جمشیدی، هما (۱۳۹۰). تحلیل تأثیر هدفمندکردن یارانه‌ها بر درآمد و هزینه کلان شهرها. *دو فصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۴۱-۶۰.
- امیدی، رضا (۱۳۸۹). چه چیزی باید هدفمند شود؟ (فرهنگ هدفمندی چیزی است که در طرح هدفمند کردن یارانه‌ها مغفول مانده است). *مجله گزارش*، شماره ۲۲۵.
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۱). *روش‌شناسی تحقیقات کیفی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- برگر و لاکمن (۱۳۷۵). *ساخت اجتماعی واقعیت* (رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت). ترجمه: فریبرز مجیدی. تهران، علمی و فرهنگی.
- بنت، اندی (۱۳۸۶). *فرهنگ و زندگی روزمره*. ترجمه: حسن چاوشیان و لیلاجوفشانی. چاپ: اول، محل انتشار: تهران، نشر اختران، ص ۳۱۰.
- بوردیو، پیر (۱۳۸۰). *نظریه کنش: دلایل عملی و عقلانی*. ترجمه: مرتضی مردیها. انتشارات نقش و نگار.
- پرمه، زورار (۱۳۸۴). بررسی یارانه انرژی و آثار افزایش حامل‌های انرژی بر سطوح قیمت‌ها در ایران. *فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی*، شماره ۳۴.
- پریزادی، طاهر؛ مرصوصی، نفیسه و دیگران (۱۳۹۰). تحلیل میزان گرایش اقشار مختلف اجتماع به استفاده از سیستم حمل و نقل عمومی پس از اجرای طرح هدفمند شدن یارانه‌ها (مطالعه موردی: مناطق ۲۲گانه کلانشهر تهران). *فصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۲۸.
- پژویان، جمشید (۱۳۸۹). نگاهی به تأثیر طرح هدفمندسازی یارانه‌ها بر اقتصاد شهرها. *مجله اقتصاد شهر*، شماره هشتم.
- حسینی‌رودبارکی، سکینه (۱۳۸۷). *بررسی تغییرات سبک‌زندگی در جامعه روستایی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی توسعه روستایی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

دادگر، یدالله؛ نظری، روح الله (۱۳۹۰). تحلیل رفاهی سیاست‌های یارانه‌ها در اقتصاد ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۲.

داروغه، حسین؛ اسدزاده، پوریا (۱۳۸۹). تاثیر هدفمندی یارانه‌ها بر مصرف خانوارهای مشهود. سایت جامع مدیریت.

دانش مهر، حسین (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر تغییرات کیفیت زندگی در منطقه اورامان طی دو دهه اخیر. پایان نامه دکتری رشته جامعه‌شناسی توسعه روستایی با راهنمایی غلامرضا غفاری و احمد فیروزآبادی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

دانشورکاخکی، محمود؛ حیدری کمال‌آبادی، رضا (۱۳۹۰). بررسی اثر هدفمندی یارانه‌ها بر انتقال قیمت در بازار تخم مرغ ایران. نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۵، شماره ۴.

داوودی، ازاده؛ اشرفی، یکتا (۱۳۸۸). مروری بر تجربه کشورها در زمینه هدفمند کردن یارانه‌ها (با تأکید بر اصلاح مواد غذایی در کشورهای خانورمیانه و شمال آفریقا). مجله اقتصادی-ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۰۱.

رازینی علی، دیلمی، محمد حسن (۱۳۸۹). بررسی آثار اجرای طرح هدفمند کردن یارانه‌ها بر مصرف بنزین در ایران، فصلنامه مدل سازی اقتصادی، سال سوم، شماره ۲.

راغفر، حسین؛ سرخه‌دهی، فاطمه (۱۳۸۹). شناسایی خانوارهای نیازمند در طرح هدفمند کردن یارانه‌ها با وجود نابرابری اطلاعاتی. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۳.

رینتز، جرج (۱۳۷۸). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه: محسن ثلاثی، نشر علمی.

زمانی، احمد؛ زمانیان، محبوبه و امیدپور، رضا (۱۳۹۲). بررسی آثار اجرای مرحله دوم هدفمندسازی یارانه‌ها بر درآمدهای مالیاتی. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، سال یکم، شماره ۱.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۰). نظام هدفمندی یارانه‌ها. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

سعیدی، علی اصغر (۱۳۸۳). فرهنگ مصرفی: هواهای نفساتی جوانان و زنان در جامعه مصرفی. نامه پژوهش فرهنگی، بهار ۱۳۸۳، شماره ۹.

سلیمانیان، زهره؛ صادقی، مهدی و دیگران (۱۳۹۱). تحلیل اثر طرح هدفمند کردن یارانه‌ها بر هزینه نهایی برق بر مبنای درون‌زا کردن دستمزدها در جدول داده-ستانده. فصلنامه مطالعات اقتصادی انرژی، سال نهم، شماره ۳۳.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

- شاهمرادی، اصغر؛ مهرآرا، محسن و دیگران (۱۳۸۹). آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی و آثار آن بر رفاه خانوار و بودجه دولت از روش داده-ستانده، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال چهاردهم، شماره ۴۲.
- ضیایی، محمود (۱۳۸۱). نظام توزیع یارانه‌ها و توسعه شهرنشینی در ایران، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۲.
- عباسیان، عزت‌الله؛ زهرا، اسدیگی (۱۳۹۰). ارتباط هدفمندسازی یارانه‌های انرژی با رفاه اجتماعی از مسیر رشد اقتصادی. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوازدهم، شماره ۴۴.
- علیزاده، مهدی (۱۳۸۹). درآمدی بر تأثیرات اقتصادی هدفمند کردن یارانه‌ها، مجله اقتصاد شهر، شماره هشتم.
- قادری، فرید و جعفر رزمی و عسگر صدیقی (۱۳۸۴). بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی. نشریه دانشکده فنی، شماره ۴.
- کودی، دیوید و دیگران (۱۳۹۱). هدفمندسازی پرداخت‌های انتقالی در کشورهای در حال توسعه (بررسی درس‌ها و تجربه‌ها). ترجمه غلامرضا غفاری و رضا امیدی، تهران: نشر علم.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹). ضد روش: منطقی و طرح در روش‌شناسی کیفی. تهران: جامعه‌شناسان.
- محمدپور، احمد و عبداللهی، عادل (۱۳۹۰). پیامدهای توسعه اقتصادی-اجتماعی در کردستان ایران بعد از انقلاب اسلامی: مطالعه موردی منطقه اورامان زاوورو. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱.
- مور، بلیک (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر سیاست‌گذاری اجتماعی. ترجمه: علی اصغر سعیدی و سعید صادقی جقه. موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
- نجفی‌اصل، زهره (۱۳۹۲). بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی، پایان‌نامه دکتری جامعه-شناسی توسعه روستایی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

- Adato Michelle & Bassett Lucy (2012). "Social Protection and Cash Transfers. International Food Policy Research Institute Po.
- Akhter U. Ahmed, Agnes R. Quisumbing, Mahbuba Nasreen, John F. Hoddinott, and Elizabeth Bryan (2009). *Comparing Food and Cash Transfers to the Ultra Poor in Bangladesh*, International Food Policy Research Institute.
- Andrews, W (2004). "Anti-poverty policies in Brazil: Reviewing the past ten years," International Review of Administrative Sciences 70(3): 477-488.
- Attanasio Orazio, Pellerano Luca (2009). "Cash Transfers and Social Capital", University of Siena and University College London.
- Attansio, Orazio & Mesnard, Alice (2005). "The impact of a Conditional Cash transfer programme on consumption in Colombia", center for the Evaluation of Development Policies.
- Bailey, S. (2013). "World Vision Lesotho Cash and Food Transfer Pilot Project Design Document". London: Humanitarian Policy Group.
- Borraz Fernando, Gonzalez Nicolas (2009). *Impact of the Uruguayan Conditional Cash Transfer Program*. CUADERNOS DE ECONOMÍA, VOL. 46.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

... تجربه زیسته روستاییان از دریافت یارانه نقدی ...

- Bourguignon, François, Francisco H. G. Ferreira and Leite Phillippe G. 2 "(2002). *Ex-ante Evaluation of Conditional Cash Transfer Programs: the Case of Bolsa Escola*", World Bank.
- Coady et al, (2004). *Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of Lessons and Experience*, World Bank, IFPRI.
- Coady David& Grosh Margaret& Hoddinott John (2004). *Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of Lessons and Experience*, "THE WORLD BANK .Washington, D.C.
- Davies, M. and Davey, J., (2008). "A regional multiplier approach to estimating the impact of cash transfers: The case of cash aid in rural Malawi". Unpublished. University of Bath and Concern Worldwide (Malawi).
- DFID, (2005). "Social transfers and chronic poverty: emerging evidence and the challenge ahead". DFID Practice Paper: October 2005.
- Evans, David& Popova, Anna(2014). "Cash Transfer and Temptation Goods, A Review of Global Evidence", The World Bank, Africa Region.
- Ghosh, J (2011). 'Cash Transfers as the Silver Bullet for Poverty Reduction: A Sceptical Note', Economic and Political Weekly, Vol xlvi, No. 21.
- Handa, S (2001). 'Raising Primary School Enrolment in Developing Countries: The Relative Importance of Supply and Demand', Journal of Development Economics, 69, 103–128.
- Motahar ,Hosein (2001). "Consumption in Rural Bangladesh: Households, Lifestyles, and Identities", consumer Economic Unit, Department of Economic and Management, University of Helsinki, Finland.
- Kandawire M.,T (2005). 'Targeting and Universalism in Poverty Reduction', *Social Policy and Development Programme Paper*, Number 23, December, UNRISD.
- Leslie, G. R.& Larson, R. F. & Gorman, B. L. (1994). *Introductory Sociology*, Oxford Un. Press.
- Lopez-Calva, L. and Lustig, N (2009). *The recent decline of inequality in Latin America: Argentina, Brazil, Mexico and Peru*, ECINEQ 2009-140.
- Maluccio, J. A. (2007). "The impact of conditional cash transfers in Nicaragua on consumption, productive investments and labour allocation", ESA Working Paper No. 07-11, FAO.
- Oxford Advanced Learner's Dic, 1987.
- Ozdemir, Servet(2012). "Qualitative and Quantitative analysis of Impact of Conditional Cash Transfer Program in Turkey", Ministry of family and social policy.
- Peyre Alexander (2007). 'Successful Targeting? Reporting Efficiency and Costs in Targeted Poverty Alleviation Programmes', *Social Policy and Development Programme* .Paper, Number 35, November, UNRISD.
- Paxson Christina (2007). *Does Money Matter? The Effects of Cash Transfers on Child Health and Development in Rural Ecuador*, Center for Health and Wellbeing ,Princeton University, IMPACT EVALUATION SERIES NO. 15.
- Plummer, Joseph (1974). "The Concept and Application of Life Style Segmentation", Journal of Marketing.
- Rawlings Laura B. and Rubio Gloria M. (2003). "Evaluating the Impact of Conditional Cash Transfer Programs Lessons from Latin America "World Bank Policy Research Working Paper 3119.
- Ravallion Martin (2003). "Targeted Transfers in Poor Countries: Revisiting the Trade-Offs and Policy Options "World Bank.
- Ritchie, J&Lewis, L(2005)." *Qualitative research practice: A guide for social science and researcher*", London:Sage Publication.
- Schady, N. and Araujo, M. C. (2006). "Cash transfers, conditions, school enrolment and child work: evidence from a randomized experiment in Ecuador", World Bank Policy Research Working Paper 3930, Washington DC The World Bank.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- Skoufias and Di Maro (2007). *Conditional cash transfers, adult work incentives and poverty*, Journal of Development Studies Vol. 44, No. 7, 935-960, August 2008.
- Skoufias, E., Davis, B. and De la Vega, S. (2001). "Targeting the poor in Mexico: An evaluation of the selection of households into PROGRESA", World Development Vol. 29, No. 10, pp. 1769-1784.
- Skoufias, E. (2001). "PROGRESA and its impacts on the human capital and welfare of households in rural Mexico". A synthesis of the results of an evaluation by IFPRI, IFPRI Washington D.C.
- Slater Rachel and Farrington John (2009). "Targeting of Social Transfers": A review for DFID. ODI
- Soares, Fábio Veras, Rafael Perez Ribas, Fábio Veras and Rafael Guerreiro Osório (2007). 'Evaluating the Impact of Brazil's Bolsa Família: Cash Transfer Programmes in Comparative Perspective', IPC Evaluation Note, No. 1, December. (Brasilia: International Poverty Centre).
- Standing Guy (2012). "CASH TRANSFERS: A REVIEW OF THE ISSUES IN INDIA" Social Policy, Planning, Monitoring and Evaluation (SPPME)UNICEF India.
- Tatarko Alexander & Schmidt Peter (2013) "Social Capital And Attitudes Towards Money" WP5/03 SEARCH WORKING PAPER.
- United Nations Development Programme, India Country Office and International Policy Centre for Inclusive Growth, Brazil (2009). *ADDRESSING URBAN - POVERTY: Relevance of Conditional Cash Transfers*. "New Delhi, India.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir